

Reflexions sobre l'ateisme per un home que va deixar la mà de déu

(del colofó de *La vida després de Déu*, de Matthew Tree)

Jesús Purroy, 2007

A l'ateisme, com a la fe, no s'hi arriba amb la raó. Vénen donats per l'entorn, i la conversió d'una postura a l'altra s'assembla més a un salt en la foscor que no pas a una decisió raonada. Només recorrem a la raó si cal, per apuntalar la nostra posició un cop hi hem aterrat.

El bon mossèn Norbert va deure notar algun corrent subterrani en el meu jo de catorze anys, perquè un dia em va preguntar, sense preàmbuls, "oi que tu ets ateu?". Vaig respondre un sí sincer, ni desafiant ni culpable, i crec que amb aquesta primera manifestació d'ateisme vaig dir l'adéu definitiu a la infantesa. És clar que en aquell moment no vaig raonar: aquella resposta em va semblar l'única possible, la més honorada amb el que em bullia dins el cap. Ha hagut de passar un quart de segle fins que, a base de pensar-hi i parlar-ne, he arribat a definir-me com a *ateu culturalment catòlic*.

Admeto que aquesta etiqueta no és habitual. Per això cedeixo a una convincent empenta de Matthew Tree i la descriuré breument.

Per què sóc ateu

Potser és un defecte meu, però no tinc la gràcia de la fe. No crec que tingui gaire cosa a veure amb la meva formació científica, perquè vaig ser ateu abans que biòleg. Sigui com sigui, no aconsegueixo acceptar que hi hagi un ésser suprem responsable de la meva existència i jutge dels meus actes. En principi no em semblaria malament que hi hagués un demiurg creador, un espectador passiu que no ens fes ballar el cap amb miracles i efectes paranormals. Si hi creiés canviarien molt poques coses a la meva vida quotidiana, perquè els meus referents ètics no depenen dels premis o els càstigs en una altra vida.

A part de la peça fonamental del fet religiós, que és un déu creador i jutge, tampoc no he aconseguit acceptar els diversos mites creacionals, ni els del

meu entorn immediat ni els de religions més llunyanes i exòtiques. Reconec que algunes de les històries que expliquen com hem arribat a existir són impressionants, com passa sovint amb la literatura popular, però sempre les he vist com històries *a posteriori*. Moisès era un gran líder, malgrat el seu erràtic sentit de l'orientació, i el considero un bon escriptor, però el veig com un compilador de rondalles, no com a amanuense diví.

No és que tingui cap bona alternativa a oferir, ben segur. No puc explicar l'aparició de la matèria a partir del no-res, ni l'origen de les lleis que semblen governar el comportament d'aquesta matèria, ni si hi ha un propòsit en el fet que un grapat d'àtoms de l'univers es pugui fer preguntes sobre la pròpia existència. La ciència arriba fins allà on arriba, i cada dia arriba més lluny, però no compto que mai arribi el moment en què puguem tancar el llibre de la natura amb un cop sec i anunciar "senyors, ja ho sabem tot".

Per què no menjem capellans

Hi ha ateus de moltes menes, però admeto que una majoria, si més no dels que conec, són menjacapellans. És una postura comprensible, perquè la jerarquia eclesiàstica cristiana ha participat, ha fomentat o ha tolerat alguns dels actes més vergonyosos de la història de la humanitat. La paraula clau de la frase anterior és "alguns". La resta d'actes inhumans que els humans hem infligit a altres humans han estat responsabilitat de practicants d'altres religions i de personatges indubtablement ateus. Cada Hitler té el seu Stalin, cada Pinochet el seu Castro, i cada Torquemada té el seu Solimà.

Sento com els lectors ateus es defensen: "però ser ateu no em converteix en defensor de Stalin!". Sí, i ser cristià no converteix algú en defensor de Hitler o de la inquisició. També els sento dir que el comunisme té una organització quasi-religiosa, amb profetes, paradís, màrtirs i textos sagrats, de manera que estic comparant una religió amb una altra. L'exemple anterior val també per ideologies amb les quals m'identifico, i que no tenen res de religions - a menys que ampliem el significat d'aquesta paraula fins a incloure-hi tot allò que no ens agrada. No costa gaire trobar històries esgarrifoses relacionades amb la nació catalana, la democràcia liberal i la pràctica de la ciència, que són tres referències que considero bones i recomanables. És per això que, quan es

discuteix sobre religió, intento centrar la conversa en temes concrets, i no generalitzar. Tots vivim en cases amb la teulada de vidre i, a mi, no em convé llençar la primera pedra.

Fins i tot, en moltes discussions no és estrany que defensi els creients, capellans o laics. Conec massa excepcions com per ficar tothom dins el sac de Torquemada. La carcúndia més retrògrada comparteix llibre amb gent generosa i il·lustrada. Els menjacapellans (i menjacreients) que em coneixen m'han vist sovint argumentar a favor de missioners, ensenyants, cooperants, treballadors socials i persones particulars que dediquen part del seu temps i els seus diners a millorar el món. Si ho fan empesos per una motivació religiosa no m'importa, i si esperen obtenir un premi a l'altra vida, se l'hauran ben guanyat en cas que n'hi hagi una.

Igual com critico o defenso els ateus individualment, segons el que em sembli que es mereixen, valoro els actes dels cristians individualment, no en grup. Una obra bona és igual de bona si la fa un cristià.

Per què renuncio als avantatges de la religió

El fet religiós és present en totes les cultures, i la recerca en disciplines diverses suggereix que hi ha una base fisiològica per a la fe. En algun lloc del nostre cervell – o del nostre genoma – s'hi amaga un programa que ens fa creure. Els detalls de la creença depenen del lloc on hem nascut i ens hem educat, però el fons és el mateix. Vist així, si la postura *de sèrie* és la fe, potser cal admetre que els ateus són els mutants, i que ens ho hem estat mirant tot de l'inrevés.

Com que els humans ens hem trobat amb aquesta eina, li hem tret profit. La religió serveix per moltes coses, tan individualment com en grup. A les persones els ajuda a afrontar la mort, el dolor i la contingència, i els empeny a grans empreses – ja hem vist que no totes elles honorables. Als grups els dóna cohesió i ordre, mites unificadors i lligams entre els seus membres. Ho veig tan clar que de vegades m'agradaria ser-ne. Els clubs als quals pertanyo no omplen la meua vida tant com ho faria la parròquia del meu barri. És clar que tampoc ho pretenen, i per això em compten entre els seus socis.

I tanmateix he renunciat a tots aquests avantatges. O els he perdut, juntament amb la fe. Em val la pena? Sí. Com tothom, he de fer front a la mort, la meva i la de la gent que estimo. No tinc el consol de creure que els tornaré a trobar en una altra vida, i busco altres maneres de calmar aquesta angoixa i d'atenuar el dolor. L'impuls per llevar-me als matins no me'l dóna la idea de servir el meu déu, sinó de servir la meva família. No dic que tingui més mèrit ni menys, però l'empenta de contribuir a que el món segueixi girant sense gaire sotracs me la dóna un sentit del deure vers la meva comunitat. No és cap comunitat religiosa, sinó que comprèn la meva família i amics, el meu país i, en cercles concèntrics, arriba a incloure la humanitat en general. Generalment em limito a treballar tenint en compte el primer i el segon cercles, i assumeixo que la resta ja es posarà a lloc com a conseqüència. Ja hi ha prou personatges mesiànics al món, ateus i creients.

Com que no tinc llibres de referència, ni persones infal·libles per guiar-me, vaig a buscar ajuda allà on em sembli. Per això tinc poques conviccions ètiques: a cada cas li dono les voltes que calgui, fins que arribo a una conclusió. No sóc relativista, però accepto que la meva conclusió pot variar, i algunes conviccions que em semblaven òbvies als disset anys no m'ho semblen tant als trenta-set. La joia de ser ateu és que la responsabilitat dels meus errors és només meva, i l'accepto juntament amb la llibertat de cometre'ls. Penso, com Isaiah Berlin, que de vegades els nostres bons propòsits són mútuament incompatibles, i que cal un cert compromís per tirar endavant. Sóc ateu, no dogmàtic.

Per què sóc culturalment catòlic

Aquí és on volia arribar. Els paràgrafs anteriors gairebé responen aquesta pregunta, però no fa cap mal ser més explícit.

Per molt ateu que sigui, tinc unes arrels i no m'han semblat mai cadenes. Aquestes arrels em lliguen al lloc on vaig néixer i als llocs on he viscut. També em lliguen a unes idees i una cultura que formen part del meu entorn. Per això són meves les caramelles i les nadales, tant com el Tirant o Pla. Per això em vaig emocionar quan vivia a New Jersey i, en una església presbiteriana, vaig sentir una coral coreana cantant "El noi de la mare". Per això *entenc* les

passions de Bach o el rèquiem de Fauré, mentre que les manifestacions religioses exòtiques em semblen només folklore. I no és una qüestió d'apreciar la bona música, sino d'apreciar certes obres d'art *de manera diferent*.

La també atea Oriana Fallaci considerava les esglésies de Florència com a seves, i s'encenia quan algú les feia servir com a lloc d'acampada i latrina. Comparteixo el seu sentiment. Les esglésies de Florència – i les de l'Empordà – són meves, com també ho són el Call de Girona i el Palau de la Generalitat.

Com expresso la meva espiritualitat?

A l'apartat anterior ja he explicat el que volia dir, i el que el meu amic Matthew m'ha convidat a dir. Afegeixo aquesta postdata per remarcar un fet que passa per alt a molts creients, i a més d'un ateu. Els ateus tenim una vida espiritual, tant com qualsevol altra persona. Ho portem als gens i, si bé no ho manifestem en forma de religió organitzada, és difícil suprimir una vessant tan integral de l'ésser humà. La nostra ment busca referències, i si no les trobem en la fe les busquem en altres llocs.

Cadascú per allà on l'enfila, i conec ateus que es donen a l'espiritisme, l'astrologia, el comunisme, el naturisme, l'ecologisme o algunes religions orientals que tenen formes d'organització laxes. Nietzsche deia que el budisme és una higiene, i a molts ateus els atrau aquesta manera no jeràrquica de viure la religió. ("No jeràrquica" per als turistes religiosos, i si no que ho preguntin als practicants tradicionals d'aquestes religions exòtiques.)

Com qualsevol altre ateu, la meva vida espiritual té a veure amb la creació de xarxes, personals i culturals, que m'ajuden a orientar-me i avançar. Per allò de ser *culturalment catòlic*, treballo en una versió atea de la *comunió dels sants*, amb l'avantatge que, en aquest cas, els sants els canonitzo jo. Puc incloure-hi catòlics (com una part de la meva família) o ateus (com una altra part de la meva família, i gran part dels meus amics). Poden ser creients d'altres religions o de cap. Poden ser vius o morts. Fins i tot poden ser anònims. En tant que s'estableixi aquesta *comunió*, tothom hi és benvingut.